

Nr 383

Av herr Persson i Växjö m. fl., angående antalet avdelningar av klass 1 vid folkskoleseminariernas 4-åriga linje.

Innevarande läsår intogs i folkskoleseminariernas första klass 43 klassavdelningar, varav 19 avdelningar på den 4-åriga linjen med högst 24 elever per avdelning och 24 avdelningar på studentlinjen med högst 30 elever per avdelning; sammanlagt kunde intagas högst 1 176 elever. I jämförelse med närmast föregående läsår innebar detta en minskning med 3 avdelningar, samtliga på 4-årig linje.

Under förutsättning att den beslutade förlängningen av småskolläraryt-bildningen till tre år icke genomföres med början läsåret 1956/57 föreslår skolöverstyrelsen, att höstterminen 1956 följande antal elever intas i folkskoleseminariernas första klass, nämligen på den 4-åriga linjen 6 avdelningar med 24 elever per avdelning och på studentlinjen 8 avdelningar med 24 elever per avdelning eller tillsammans 336 elever. Minskningen från 1 176 innevarande läsår tillgängliga elevplatser till 336 föreslagna elevplatser nästkommande läsår förefaller mycket anmärkningsvärd.

Departementschefen har icke godtagit denna kraftiga nedskärning utan föreslår en intagning av följande antal elever, nämligen på 4-årig linje 12 avdelningar med 24 elever per avdelning och på studentlinjen 19 avdelningar med 26 elever per avdelning eller sammanlagt 782 elever.

Att intagningen vid folkskoleseminarierna reduceras sammanhänger därmed, att nativiteten sedan mitten av 1940-talet varit i stadigt sjunkande. En bidragande orsak är, att enligt riksdagens beslut småskollärarinnor successivt övertar klass 3 i folkskolan. Det finns emellertid många motverkande faktorer. Skoldistriktet påbygger sitt skolsystem med nya obligatoriska årsklasser, försöksverksamheten med nioårig enhetsskola utvidgas till nya skoldistrikt, folkskollärare åtnjuter i växande utsträckning tjänstledighet för vidareutbildning, och överflyttning av folkskollärare till högre skolor äger rum i ökande omfattning. Beräkningen av det framtida behovet av folkskollärare är därför mycket vanskelig att göra. Erfarenheterna ger vid handen, att myndigheterna gärna beräknar detta behov i underkant.

Det finns anledning förmoda, att så är fallet även denna gång. Skolväsendet är stätt i snabb utveckling och omvandling. Riksdagen har fattat principbeslut om skolpliktens utsträckning till nio år, de flesta skoldistriktet har ännu blott sjuårig skolplikt, men överallt förbereder man sig för övergången till den nioåriga, och ofta inrättar man eller önskar inrätta ett åttonde obligatoriskt skolår som etapp på vägen; utvecklingen på detta område kan må-

hända komma att gå snabbare än statsmakterna på grundval av folkskoleinspektörernas prognoser beräknat. Försöksverksamheten med nioårig enhetsskola vidgas år från år, och det är svårt att på förhand beräkna tempot i denna utvidgning; hittills har denna gått snabbare än man planerat. Enligt realskoleutredningens beräkningar bör en generell övergång till enhetsskole-system och nioårig skolplikt kunna inledas i början av 1960-talet, en omständighet som varken skolöverstyrelsen eller departementschefen medtagit i sina beräkningar av det framtida lärarbehovet. Skolpliktens successiva utsträckning till åtta år ute i skoldistriktet, försöksverksamhetens utvidgning och enhetsskole-systemets generella genomförande är allesammans faktorer som ökar behovet av folkskollärare — fler folkskollärare kommer att behöva tjänstgöra på folkskolans och enhetsskolans högstadier och fler kommer att behöva frigöras för studier för ernående av kompetens för sådan tjänstgöring.

De föreliggande beräkningarna synes inte ha tagit tillräcklig hänsyn till behovet av sjukvikarier och andra lärarkrafter i reserv. Beräkningarna är snävt hållna. En riktpunkt synes vara, att alla utexaminerade lärare skall beredas anställning inom skolväsendet med undantag för dem som frivilligt söker sig till andra verksamhetsfält och vilkas antal kan beräknas. Bland de utexaminerade finns åtskilliga, som är olämpliga eller mindre lämpliga som lärare; i vissa fall finns detta markerat på examensbetyget, i andra fall blir olämpligheten ådagalagd först vid tjänstgöring på egen hand. Under alla förhållanden måste det inom en så stor kår, som den folkskollärarna utgör, finnas en icke obetydlig reserv, som först i andra hand och mera tillfälligtvis tas i anspråk. Det synes oss att vid de aktuella beräkningarna av folkskollärarbehovet marginalen dragits för snävt.

Den ännu rådande lärarbristen inom olika skolformer sammanhänger med den starka nativitetsökningen under andra världskriget. Bristen föranledde en tillfällig höjning av elevantalet i klasserna. Enligt 1947 års bestämmelser skall elevantalet i folkskolans klasser (A-form) vara högst 30, enligt de nu gällande provisoriska bestämmelserna 32. Departementschefen förutsätter vid sina beräkningar, att en återgång till 1947 års bestämmelser skall ske successivt läsåren 1959/60, 1960/61 och 1961/62. Lärarbristen anges av skolöverstyrelsen som övervunnen läsåret 1958/59. För många år framåt har vi därefter att räkna med sjunkande barnkullar.

Principiellt sett bör detta läge utnyttjas inte för sänkning av antalet läraravdelningar utan för sänkning av antalet elever per läraravdelning. 1946 års skolkommission underströk (SOU 1948: 27, s. 93), att klassernas storlek borde reduceras, så snart och i den utsträckning tillgången på lärare och skollokaler det medgäve. Kommissionen fortsatte: »För att en minskning av klasserna skall bli möjlig, är det angeläget, att antalet årligen utbildade lärare förblir högt även sedan man täckt det speciella lärarbehov, som följer

av barnkullarnas storlek under 1950-talet.» Det finns därvid ingen anledning att stanna vid siffran 30. Optimum ligger vida lägre, och sannolikt är det inte för djärvt att sikta mot ett så lågt elevantal som 24 i den egentliga folkskolan och på enhetsskolans mellanstadium. En enhällig lärar- och föräldrapinion skulle kunna väckas för detta krav. Skolans möjligheter att enligt moderna pedagogiska principer ta hand om de växande och ge dem en personlighetsfostran, som motsvarar det demokratiska samhällets behov, är beroende av ett lågt elevantal i läraravdelningarna. Utsikten att kunna sänka elevantalet är emellertid beroende också av lokaltillgången. För närvarande råder en svår lokalbrist på de flesta orter. Skolbyggnadsverksamheten är otillräcklig med hänsyn till det alltjämt stigande elevantalet men i och för sig betydande, och när barnantalet börjar sjunka, bör lokalbristen snabbt kunna elimineras. På vissa orter torde lokalbristen visserligen långt in på 1960-talet komma att lägga hinder i vägen för en radikal sänkning av elevantalet i klasserna, men på andra orter är den redan nu övervunnen eller blir det under de närmaste åren. Så länge det råder lärarbrist, måste planhushållning ske med lärarkrafterna, och den ena orten får inte genom sänkning av elevantalet dra till sig lärare som behövs på andra håll. Med lokalbristen förhåller det sig inte fullt på samma sätt. Om lärarbristen är övervunnen, bör orter med tillräcklig tillgång på lokaler kunna få sänka elevantalet i klasserna. Det synes oss, som om likformighet på detta område inte vore något att sträva efter. Elevantalet bör få sänkas betydligt under 30 inom de skoldistrikt, där resurserna medger detta; övriga distrikt får så småningom komma efter.

Det kan förväntas, att riksdagen i sinom tid kommer att behandla förslag med denna innebörd. Det vore då olyckligt, om en alltför återhållsam politik beträffande seminariernas kapacitet under 1950-talets senare år skulle omöjliggöra den sänkning av elevantalet, vilken med större förutseende skulle ha kunnat företagas.

Med hänsyn till vad ovan anförts synes försiktighet vara av nöden vid nedskärningen av lärarutbildningsanstaltens kapacitet. Överproduktion av lärare är givetvis inte önskvärd, men tar man hänsyn till att en sådan alltid kan undgås genom en sänkning av elevantalet per avdelning, föreligger här ingen anledning till oro.

Minskningen av antalet nybörjaravdelningar vid folkskoleseminarierna går enligt departementschefens förslag kraftigast ut över de 4-åriga linjerna. Medan man 1954 intog 22 nybörjaravdelningar på dessa linjer och 1955 19, skulle antalet nu sänkas till 12. Enligt departementschefen utgör den 4-åriga linjen rekryteringsmässigt »kärnan i folkskoleseminarieorganisationen». Studentlinjen, som nu föreslås få 19 nybörjaravdelningar (med ett något högre elevantal), kommer visserligen enligt prognosen att få vidkännas en motsvarande och möjligen än kraftigare reducering omkring

1960, men själva denna prognos är osäker, och man kan mycket väl tänka sig att en låg examination på den 4-åriga linjen kan framtvinga en breddning av studentlinjen, med vars hjälp man snabbare kan reglera lärartillgången. Det synes oss därför, som om en höjning av antalet nybörjaravdelningar i jämförelse med Kungl. Maj:ts förslag borde komma den 4-åriga linjen till godo. Härför talar också den omständigheten, att rekryteringen av denna linje tills vidare är bättre, begåvningsmässigt sett, än av studentlinjen, där främst bristen på manliga välkvalificerade sökande de senaste åren varit påtaglig.

Minskningen av antalet nybörjaravdelningar på den 4-åriga linjen, av Kungl. Maj:t föreslagen till 7, borde kunna begränsas till 3.

Med hänvisning till ovanstående får vi härmed hemställa,

att riksdagen ville besluta,
att antalet avdelningar av klass 1 vid folkskoleseminariernas 4-åriga linje läsåret 1956/57 fastställas till 16.

Stockholm i januari 1956

Fritz Persson

Erik Strandh

Hjalmar Gustafson
i Dädesjö